

УДК 351.83:331.522.4:316.334.55

Алексеева О. В., головний спеціаліст, Департамент агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації, м. Вінниця, Україна

ДЕРЖАВА ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО РИНКУ РОБОЧОЇ СИЛИ НА СЕЛІ

Недостатнє державне регулювання найважливіших соціальних і економічних завдань на селі призвели до різкого зниження рівня життя населення. Ці тенденції негативно впливають на престиж сільськогосподарської праці в Україні.

У статті висвітлено роль держави та сучасний стан державного управління у сфері забезпечення функціонування та розвитку ринку робочої сили на селі. Визначено цілі державної політики зайнятості, а також функції, що виконує держава у процесі впровадження політики на ринку праці. Наведено причини, що ускладнюють розвиток ринку праці і створюють додаткові проблеми у процесі його регулювання. Окреслено механізм державного регулювання ринку праці на селі. Наведено та узагальнено основні нормативно-правові документи, які регламентують функціонування і розвиток сільських територій та ринку праці. Наведено пропозиції щодо покращення функціонування ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, робоча сила на селі, державне регулювання зайнятості, безробіття, розвиток сільських територій.

Алексеева О. В., главный специалист, Департамент агропромышленного развития, экологии и природных ресурсов Винницкой областной государственной администрации, г. Винница, Украина

ГОСУДАРСТВО И ЕГО РОЛЬ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО РЫНКА РАБОЧЕЙ СИЛЫ НА СЕЛЕ

Недостаточное государственное регулирование важнейших социальных и экономических заданий на селе привели к резкому снижению уровня жизни населения. Эти тенденции негативно влияют на престиж сельскохозяйственного труда в Украине.

В статье освещено современное состояние государственного управления в сфере функционирования и развития рынка рабочей силы на селе. Определены цели государственной политики занятости, а также функции, которые выполняет государство в процессе внедрения политики на рынке труда. Приведены причины, затрудняющие развитие рынка труда и создающие дополнительные проблемы в процессе его регулирования. Определен механизм государственного регулирования рынка труда на селе. Приведены и обобщены основные нормативно-правовые документы, регламентирующие функционирование и развитие сельских территорий и рынка труда. Приведены предложения по улучшению функционирования рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, рабочая сила на селе, государственное регулирование занятости, безработица, развитие сельских территорий.

Alieksieieva Olga, main specialist, Department of agro-industrial development, ecology and natural resources of Vinnytsia Regional State Administration, Vinnytsia, Ukraine

THE STATE AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE MODERN MARKET OF WORKING FORCE IN THE COUNTRYSIDE

Introduction. Transformation processes in Ukraine, which are connected with the development of a democratic independent country with a socially oriented market system, are accompanied by economic and social problems in the country and, consequently, dole-queue crisis.

As of January 1, 2017, 42.6 million people (excluding the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol) are the population of Ukraine and 13.1 million people are living in countryside, which is 30.8%. There is a process of population decline in rural areas of all Ukraine regions.

A lot of domestic and foreign scientists are paying attention to the problems of rural population employment. Although this topic is still understudied and requires follow-up study.

Purpose. The purpose of this article is to highlight the role of the state and the current public administration in the field of supporting the functioning and development of the labor market in the countryside.

Results. Insufficient state regulation of the most important social and economic tasks in the countryside has led to the dramatic drop in living standards. These trends has detrimental effect on the prestige of agricultural labor in Ukraine.

The goals of the state employment policy, as well as the functions which are performed by the state in the process of the labor market policy implementation are determined. The reasons which complicate the labor market and create additional problems in the process of its formation and regulation are given in this article. The mechanism of public administration of the labor market in the countryside is outlined. The results of the main legal documents that bring under regulation the functioning and development of rural territories and the labor market are presented and summarized.

Conclusions. In the process of formation and implementation of the new paradigm of the development of the labor market in the countryside, it is necessary to focus on measures aimed at increasing labor productivity, the rates of increase of wages agreed with it. As a result, it will help to determine better the competitiveness of manufactured products, the volume of household consumption, and hence the level and structure of employment of rural population.

The state employment policy should shift in emphasis from unemployment benefits to active employment promotion programs. Upon the development and implementation legal documentary supporting specific tasks should be defined instead of blurred formulations of a general nature with defined deadlines for their implementation and with an appropriate level of control from both the state and other market participants.

Keywords: labor market, rural labor force, state regulation of employment, unemployment, rural development.

JEL Classification: J21, J23, J43, R23.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в Україні, що пов'язані з розбудовою демократичної незалежної країни із соціально орієнтованою ринковою економікою, супроводжуються економічними й соціальними негараздами в державі і,

як наслідок, високим рівнем безробіття населення.

Продуктом прогресуючого розподілу українського суспільства на два прошарки (бідних та заможних) є непривабливість сільської місцевості. Економічна стагнація на

селі позбавляє конкуренції її мешканців з міським населенням за рівнем якості життя. За даними Державної служби статистики в Україні налічується близько 18 млн людей молодого віку до 35 років, із них 12 млн проживає в місті.

Станом на 1 січня 2017 року чисельність населення України становила 42,6 млн осіб (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя), а кількість сільського населення дорівнювала 13,1 млн осіб, що складає 30,8 відсотків. В усіх регіонах України в сільських населених пунктах відбувається процес депопуляції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам розвитку села, сільських територій України присвячені праці О. Ю. Амосова, О. А. Біттера, Ф. А. Важинського, А. В. Лісового, О. Ю. Лупенка, М. Й. Маліка, М. М. Миколайчука, М. К. Орлатого, О. Г. Осауленка, О. І. Павлова, І. В. Прокопи, П. Т. Саблука, М. А. Хвесика та інших, які ґрунтовно дослідили історичну трансформацію парадигм управління сільськими територіями, їх рівні і типи, структуру та функціональне призначення, розвиток сільських територій України та їх соціальну інфраструктуру, процеси самоврядування сільських територій, планування їх розвитку тощо.

Значну увагу дослідженню регулювання зайнятості приділяли економісти світового рівня, серед яких: Дж. Р. Еренбург, Дж. Кейнс, Л. Роббінс, П. Самуельсон, М. Фрідмен та ін.

Дослідженнями проблем зайнятості мешканців села займається багато вчених економістів. Зокрема, І. Ф. Гнибіденко, В. С. Дієсперов, Т. М. Кір'ян, А. М. Колот, Е. М. Лібанова, Т. П. Петрова, К. І. Якуба та ін. Зазначені науковці визначили ряд пропозицій щодо подолання безробіття, переосмисливши класичні категорії соціально-економічного розвитку. Проте, проблема зайнятості сільського населення залишається все ще недостатньо вивченою і потребує подальших досліджень.

Формулювання цілей дослідження.

Метою даної статті є висвітлення ролі держави та сучасного стану державного управління у сфері забезпечення функціонування і розвитку ринку робочої сили на селі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Держава – політична форма організації суспільства; основний інститут політичної системи, що здійснює управління суспільством, охорону його економічної та соціальної сфери, культури. Державу відрізняє, по-перше, наявність органів, що здійснюють верховну владу, яка поширюється на все населення; по-друге, наявність права – сукупності загально-обов'язкових правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою; по-третє, наявність певної території, на яку розповсюджується влада, юрисдикції держави [1].

Роль держави в системі аграрних відносин визначається аграрною політикою, яка являє собою розробку і практичне здійснення сукупності правових, організаційних, економічних, соціальних, кадрових та інших заходів з метою гарантування продовольчої безпеки держави, забезпечення населення продуктами харчування та створення умов для розвитку сільськогосподарського виробництва.

Держава, здійснюючи політику зайнятості на національному і регіональному рівнях, досягає стратегічних і тактичних цілей (рис. 1).

У процесі впровадження політики на ринку праці держава, як його суб'єкт, виконує такі функції:

- законодавчу (нормативно-правове регулювання обставин та умов діяльності суб'єктів ринку праці);
- соціально-економічну (забезпечення раціональної структури зайнятості, стимулювання попиту на робочу силу);
- соціального захисту незайнятого населення;
- регулювання ринку праці непрямыми методами (засобами фіскальної, демографічної, житлової політики тощо) [2, с.78].

Рисунок 1 – Цілі державної політики зайнятості

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Усі вказані функції можна об'єднати у більш узагальнені: стимулюючу та регулюючу. Механізм регулювання ринку праці – це система методів, форм та способів цілеспрямованого впливу на об'єкт з метою приведення його до рівноважного стану та забезпечення ефективного функціонування з урахуванням специфіки стадії розвитку об'єкта, його кількісно-якісних ознак, а також особливостей регіонального розвитку.

У державній аграрній політиці особливе місце займає соціальний розвиток села, створення повноцінного соціально-життєвого середовища в сільській поселенській мережі. Водночас, на селі відбувся глибокий соціальний занепад, який пояснюється, в першу чергу, прорахунками у проведенні державної політики, відсутністю необхідних джерел фінансування, а також неналежного контролю за виконанням законодавчих і нормативних актів з питань соціального розвитку села.

Село старіє, деформується його вікова й статева структура, прогресують депопуляційні процеси, відсутній природний приріст сільського населення. Надто повільно формується соціальна інфраструктура. Фінансування соціальних об'єктів за рахунок

місцевих бюджетів, фактична відсутність на дані цілі коштів призводить до занепаду цих об'єктів і прискорення міграційних процесів. Причому із села вибувають в основному жінки і молодь, на частку якої припадає 2/3 мігрантів серед сільського населення.

Аналіз основних факторів формування ринку праці свідчить про погіршення демографічної ситуації. Наявне устремління сільської молоді у міста, інтенсивне постаріння сільського населення, дефіцит у більшості регіонів трудових ресурсів, особливо кваліфікованої робочої сили, низька технічна озброєність і продуктивність праці ускладнюють ринок праці й створюють додаткові проблеми в процесі його формування та регулювання [3, с. 27].

Механізм державного регулювання зайнятості сільського населення включає у себе сукупність методів, засобів та інструментів, за допомогою яких відбувається регуляторний вплив держави на сферу зайнятості населення у сільській місцевості з метою удосконалення її структури, досягнення ефективного використання результатів сільської праці та поліпшення рівня життя сільського населення [4].

Дослідження чинного в Україні механізму державного регулювання ринку праці на селі свідчить, що він включає:

– систему правових інструментів (законів, норм, правил, законодавчих актів та нормативно-правових документів), що регулюють сферу соціально-трудова відносин на селі;

– інструменти фінансово-кредитної політики (джерела формування фонду сприяння зайнятості населення та порядок їх використання), спрямовані на реалізацію програм зайнятості та підтримку сільського населення, яке тимчасово не працює;

– інструменти інвестиційної та податкової політики, які передбачають економічний вплив держави на новостворених сільських господарів на селі - роботодавців, а також на кількісний та якісний склад робочої сили в аграрному секторі;

– засоби державної системи працевлаштування з розвинутою мережею центрів зайнятості, які регулюють рух трудових ресурсів села та організують професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

– засоби системи державного контролю за дотриманням прийнятих та чинних правових, економічних та організаційних умов сприяння продуктивній зайнятості сільського населення.

Поряд із макроекономічними методами впливу особливої ваги набувають інституційні засоби регулювання, які до певної міри узгоджують ринкове саморегулювання із державним. Держава як учасник та водночас інститут національного ринку праці має виключні можливості впливу на попит і пропозицію праці. Використовуючи розгалужену інфраструктуру ринку праці, держава може переорієнтуватися з регулювання реєстрованого ринку праці на весь обіг робочої сили в країні.

Принципами стратегії регулювання ринку праці є: її підпорядкованість вимогам розвитку суспільства, економіки; пріоритетність заходів, що забезпечують соціально-політичну стабільність у суспільстві;

створення економічних умов для забезпечення кожним здоровим членом суспільства гідного рівня власного добробуту; усунення або мінімізація нерівності в отриманні і збереженні роботи, в рівні життя, що виникає з причин інвалідності, сімейних обставин та інших об'єктивних факторів [5].

Для регулювання соціально-трудова відносин держава створює спеціальні організації: інститути ринку праці. До них відносяться Міністерство соціальної політики України, Державна служба зайнятості, регіональні та місцеві органи державної влади та місцевого самоврядування, служби управління персоналом на підприємствах (організаціях), громадські організації найманих працівників і роботодавців, недержавні служби працевлаштування і т.д.

Державне регулювання розвитку сільських територій реалізується в межах діючої нормативно-правової бази з урахуванням сучасної соціально-економічної ситуації як у сільській місцевості, так і в країні в цілому. Водночас з ефективною реалізацією державних стратегій розвитку сільських територій пов'язані значні ускладнення, що спричинені як ландшафтними і кліматичними умовами, так і соціально-економічними особливостями кожного регіону. На сьогодні в Україні немає окремих спеціальних умов регулювання розвитку сільських чи міських територій. Формування бюджетів, їх використання, організація функціонування територіальних громад відбувається відповідно до чинного Податкового кодексу України та Бюджетного кодексу України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших базових законів без урахування географічного положення, густоти населення, ресурсної бази тощо.

Установлення правових норм є необхідною умовою та невід'ємною складовою ефективного державного регулювання розвитку сільських територій, оскільки саме в законодавчому полі формуються його основи, визначаються найважливіші параметри й чинники, здійснюється нормативно-

правова регламентація. Проте на сучасному етапі державотворення внаслідок численних об'єктивних та суб'єктивних факторів існуючі можливості забезпечення збалансованого розвитку України, сільських територій, підвищення рівня життя населення реалізуються недостатньо [6].

Внаслідок фінансово-економічної кризи останнім часом поглиблюється криза ринку праці [7, с. 679]. Рівень зайнятості населення віком 15-70 років знизився з 60,2% у 2013 р. до 56,3% у 2016 році. Середньооблікова кількість штатних працівників за видами економічної діяльності набула подальшої негативної динаміки і знизилася з 9,0 млн осіб за підсумками 2014 р. до 7,9 млн осіб у 2016 році [8]. За розміром заробітної плати в євроеквіваленті Україна продовжує займати останні позиції в Європі, зростають масштаби тіньової зайнятості. Більше 50 відсотків випускників закладів вищої освіти не знаходять роботу за набутою спеціальністю, майже 40% робітників зайняті на робочих місцях із переважно ручною працею [9, с. 6]. Негативні тенденції у сфері зайнятості загострюються через демографічні процеси, перш за все швидке старіння населення, скорочення кількості осіб працездатного віку, зовнішню трудову міграцію та значні масштаби внутрішнього переміщення мешканців Криму, Донецької та Луганської областей.

До основних нормативно-правових документів, які регламентують функціонування і розвиток сільських територій та ринку праці можна віднести: Кодекс законів про працю України, Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI, Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 року № 400-XII, Єдину комплексну стратегію та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки, постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми сприяння зайнятості населення та

стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року» від 15 жовтня 2012 р. № 1008, Програму гідної праці Міжнародної організації праці для України на 2016-2019 роки, розпорядження КМУ від 23 вересня 2015 р. № 995-р «Про схвалення Концепції розвитку сільських територій» та інші. Аналіз державної політики свідчить про її декларативний характер. Прописані в нормативно-правових актах напрями подальшої державної політики у сфері забезпечення нормальних умов життєдіяльності сільських жителів, розбудови соціальної інфраструктури села та комплексного розвитку сільських територій є не чим іншим, ніж констатацією найбільш важливих і гострих проблем, що постали в цій сфері перед нашою державою.

Ці нормативні документи, що характеризуються принциповою декларативністю, не викликали необхідних позитивних зрушень у вирішенні ситуації, що склалася на селі. Ще однією вадою цих документів є те, що розвиток сільських територій в них розглядається як складова аграрної політики держави. За таким підходом навряд чи вдасться досягти відчутних позитивних результатів у формуванні нормальних умов і бажаного рівня життя сільського населення.

Під час розробки відповідної державної політики необхідно орієнтуватися не на проблеми аграрного виробництва, а на потреби сільських жителів, конкретних людей, прагнучи покращення умов їхньої життєдіяльності, якості життя та підвищення добробуту [6].

У цілому стан зайнятості населення в сільській місцевості України може бути охарактеризований як негативний для швидкого переходу до ринкової економіки. Кризовий стан, що тут складається, з особливою гостротою ставить завдання проведення продуктивної державної політики.

Державна політика зайнятості в сільській місцевості має бути спрямована на забезпечення повної зайнятості наявних трудових ресурсів, залучення в аграрний

сектор економіки, в систему агробізнесу трудових ресурсів із міст, стимулювання переміщення в сільську місцевість промислової переробки сільськогосподарської сировини, інших видів сільськогосподарської діяльності й розвитку соціальної сфери. Для цього слід використати кредити, формування державних інвестицій для організації малих і середніх суб'єктів господарювання, створення різних акціонерних товариств із виробництва кінцевої продукції експортного спрямування [3, с. 28].

Держава виступає гарантом виконання соціально-орієнтованих ринкових програм, вона є єдиним посередником між працею і власністю, здатним забезпечити нормативну базу для соціального партнерства, в межах якого погоджуються їхні соціально-економічні інтереси. Забезпечення зайнятості населення можна і необхідно проводити як прямими, так і непрямими методами. До останніх належать підтримка діяльності малих підприємств та сприяння розвитку власного бізнесу, стимулювання самозайнятості як альтернативи найму, підвищення уваги до розвитку малих та монофункціональних міст. Механізм регулювання

зайнятості населення має вдосконалюватися відповідно до нових умов розвитку економіки, структурної її перебудови, зміни пріоритетів у соціально-економічній політиці держави [10].

Висновки. У процесі формування та реалізації нової парадигми розвитку ринку праці на селі необхідно зробити акцент на заходах, спрямованих на зростання продуктивності праці, узгоджених з нею темпами підвищення оплати праці. У результаті це допоможе краще визначити конкурентоспроможність виробленої продукції, обсяги споживання домашніх господарств, а звідси – рівень та структуру зайнятості сільського населення.

У державній політиці зайнятості слід перенести акцент з виплати допомоги по безробіттю на здійснення активних програм сприяння працевлаштуванню. А при розробці та впровадженні нормативно-правового документального забезпечення визначити конкретні завдання, замість нечітких формулювань загального характеру, із визначеними строками їх виконання та належним рівнем контролю як з боку держави, так і з боку інших учасників ринку.

Література:

1. Політологія. Наука про політику // За заг. редакцією проф. В. Г. Кремень, М. І. Горлач. – Харків : Друкарський центр: «Єдинорог», 2002 р. – 640 с.
2. Козарь Т. П. Сучасні проблеми державного регулювання ринку праці на регіональному рівні в Україні / Т. П. Козарь // Економіка та держава. – 2006. – №10. – С.78–79.
3. Формування соціального капіталу в інституційному механізмі аграрного ринку / [М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк, В. П. Рябоконь та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2017. – 86 с.
4. Загвойська О. В. Основні механізми державного регулювання зайнятості сільського населення [Електронний ресурс] / О. В. Загвойська // Державне управління: теорія та практика. – 2005. – № 2. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/soc/05zovzsn.pdf>
5. Економіка строительства : учебник / под общей ред. И. С. Степанова. – 3-е изд., доп. и пер. – М. : Юрайт-Издат, 2007. – 620 с.
6. Гоголь Т. В. Оцінка стану і результативності впливу ОДВ на розвиток сільських територій [Електронний ресурс] / Т. В. Гоголь // Державне управління: теорія та практика. – 2012. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_33
7. Маршавін Ю. М. Державна політика зайнятості в Україні: необхідність перезавантаження / Ю. М. Маршавін // Економіка і суспільство. – 2016. – Вип. № 7. – С. 679-685.
8. Статистичний щорічник України за 2015 рік. – К. : Державна служба статистики, 2016. – 575 с.
9. Програма гідної праці для України на 2016–2019 рр., схвалена Національною тристоронньою соціально-економічною радою 7 квітня 2016 р. [Електронний документ]. – Режим доступу: <https://goo.gl/FskzsD>.
10. Большая О. В. Державне регулювання ринку праці та державна політика зайнятості в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Большая. – Режим доступу: <https://goo.gl/3UpXNK>.

References:

1. Kremenj, V. Gh. and Ghorlach, M. I. (2002), *Politologhija. Nauka pro polityku* [Politology. Science about politics], Jedynorogh, Kharkiv, Ukraine.
2. Kozarj, T. P. (2006), "Modern problems of the state regulation of the labor market at the regional level in Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp. 78-79.
3. Malik, M. J., Shpykuljak, O. Gh., Rjabokonj, V. P. and others (2017), *Formuvannja socialjnogho kapitalu v instytucijnomu mekhanizmi aghrarnogho rynku* [Formation of social capital in the institutional mechanism of the agrarian market], NNC "IAE", Kyiv, Ukraine.
4. Zaghojsjka, O. V. (2005), "The main mechanisms of state regulation of employment of rural population", *Derzhavne upravlinnja: teorija ta praktyka* [Online], vol. 2, available at: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/soc/05zovzsn.pdf> (Accessed 27 January 2018).
5. Stepanova, Y. S. (2007), *Ekonomyka stoyteljstva* [Economy of construction], 3rd ed, Jurajt-Yzdat, Moscow, Russia.
6. Ghogholj, T. V. (2012), "Assessment of the state and efficiency of the state authorities influence on the development of rural areas", *Derzhavne upravlinnja: teorija ta praktyka*, [Online], vol. 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_33 (Accessed 22 January 2018).
7. Marshavin, Ju. M. (2016), "State employment policy in Ukraine: The need to restart", *Ekonomika i suspiljstvo*, vol. 7, pp. 679-685.
8. *Statystychnyj shhorichnyk Ukrajiny za 2015 rik* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2015], State Statistics Service, Kyiv, Ukraine.
9. Prohrama ghidnoji praci dlja Ukrajiny na 2016–2019 rr., skhvalena Nacionaljnoju trystoronnoju socialjno-ekonomichnoju radoju 7 kvitnja 2016 r. [The Decent Work Program for Ukraine for 2016-2019, approved by the National Tripartite Social and Economic Council on April 7, 2016], available at: <https://goo.gl/FskzsD> (Accessed 1 February 2018).
10. Boljshaja, O. V. (2007), "State regulation of the labor market and state employment policy in Ukraine", available at: <https://goo.gl/3UpXNK> (Accessed 18 January 2018).

Ця робота ліцензована *Creative Commons Attribution 4.0 International License*